

Безручко Олександр Вікторович,
кандидат мистецтвознавства, доцент, професор КиМУ,
завідувач кафедри кіно-, телемистецтва,
заст. директора Інституту телебачення, кіно і театру
Київського міжнародного університету

Ю.М. ТЕРЕЩЕНКО: РЕЖИСЕР ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО І ПЕДАГОГ ЕКРАННИХ МИСТЕЦТВ

У статті досліджено творчість і педагогічну діяльність сучасного українського режисера документального кіно, заслуженого діяча мистецтв України, професора, дійсного члена (академіка) Євразійської академії телебачення та радіомовлення Юрія Михайловича Терещенка, висвітлено методологічні напрацювання митця у царині професійної підготовки працівників кіно і телебачення.

Ключові слова: документальне кіно, телерепортер, режисер, кінофакультет, майстерня, педагогіка екранних мистецтв.

In this article investigational creation and pedagogical activity of the modern Ukrainian film director of documentary films, Honoured worker of arts of Ukraine, professor, real member (academician) of Eurasian Academy of television and broadcast Yriy M. Tereschenko.

Key words: documentary cinema, TV reporter, film director, cinemafaculty, workshop, pedagogics of the CRT arts.

Творча та педагогічна спадщина провідних українських кінорежисерів, які нині активно працюють у національній системі підготовки працівників кіно і телебачення, залишається досі поза належною увагою вітчизняних кінознавців. Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті відродження традицій українського кіномистецтва, стрімкого розвитку вітчизняного телебачення, а також підвищення професійного рівня фахівців у цих галузях.

Одним з найяскравіших представників вітчизняного кіномистецтва, чий творчий та педагогічний доробок з упевненістю можна вважати неоцінним для української культури, є Юрій Михайлович Терещенко (нар. 28.11.1955, Київ) – режисер документального кіно, сценарист, педагог екранних мистецтв, заслужений діяч мистецтв України (1998), професор (2007), дійсний член (академік) Євразійської академії телебачення та радіомовлення (2005), заслужений діяч мистецтв України. Ю. Терещенко виховує молодих митців кіно і телебачення на кінофакультеті Інституту екранних мистецтв (ІЕМ), Київського національного університету театру, кіно і телебачення (КНУТКТ) ім. І.К. Карпенка-Карого та в Інституті кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ). Життя та творчість цього неперевершеного митця, вагомий внесок у розвиток вітчизняної кінодокументалістики, багатий та новаторський педагогічний досвід заслуговують, на наш погляд, на пильну увагу кінознавців, що й визначає мету даної публікації.

Творчий шлях Ю. Терещенка розпочався у 1977 році з майстерні режисерів документального кіно, яку набирав відомий український кінорежисер доку-

ментального кіно, заслужений діяч мистецтв УРСР (1960) Володимир Павлович Небера (1924–1994). Як розповідав Ю. Терещенко автору цієї публікації, тоді до вступу подавало документи 500 осіб, попередній відбір пройшло 50, а вступило до майстерні Неberi всього п'ять: Ю. Терещенко, С. Буковський, В. Оселедчик, Г. Загороднюк та І. Скрипник. У подальшому Г. Загороднюк перейшла до майстерні телевізійних режисерів, а звідти до В.П. Неberi перейшов В. Капітоненко [4].

У 1982 році, по закінченні КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого і отримання диплому за спеціальністю «кінорежисура», Ю. Терещенко був направлений на студію «Укркінохроніка», де протягом десяти років зняв понад тридцять документальних стрічок, більшість з яких відзначено національними та міжнародними нагородами: «Реконструкція» (1987), «Протистояння», «Земля – наша годувальниця» (1987), «Володимир Шевченко. Від Кулунди до Чорнобиля», «Українське село. Реальність і перспектива» (1988), «Сім сльозин» (1992) та ін.

Молодий фахівець тоді ще не думав про кінопедагогічну діяльність, адже був переконаний, що в педагогіку екранних мистецтв митці приходять з віком, коли вже напрацьовано творчий досвід. Через десять років творчої діяльності такий час настав: на початку 1992 року О. Коваль запропонував йому посаду другого педагога у власній майстерні режисерів документального кіно. З 1 лютого 1992 року Ю. Терещенко почав викладати екранні мистецтва на курсі кінорежисури, зокрема, «Майстерність кінорежисури» та «Режисуру документального кіно» [3, арк. 5]. Отже, завдяки О. Ковалю розпочалася успішна кінопедагогічна кар'єра Ю. Терещенка.

Через рік завідувач кафедри режисури телебачення Віктор Борисович Кісін попросив старшого викладача Терещенка прочитати теорію документального кіно і на його курсі, а влітку 1994 року запропонував набрати власну експериментальну майстерню телерепортерів (режисер-оператор-журналіст) разом з В. Михайловим і М. Лебедевим. До цієї майстерні було зараховано семеро студентів: Л. Артюгіна, Г. Букур, Т. Дудар, В. Корніловська, А. Сенчило, М. Шелюбська, Г. Яровенко.

Згодом, через сім років після першого набору студентів, Ю. Терещенко відзначив для себе, що вступні іспити, якими б жорсткими вони не були, не є достовірним критерієм відбору студентів – яскравих особистостей та майбутніх талановитих фахівців. Парадокс творчого відбору полягає в тому, що все, так би мовити, відбувається всупереч, а не завдяки. Абітурієнт, який не справив враження на приймальну комісію, був «закритий» і нецікавий, згодом міг перетворитися на митця з оригінальним, яскравим авторським мисленням, зробити блискучу кар'єру кінодокументаліста. І навпаки, той абітурієнт, що подавав надію та вигідно виокремлювався із загалу, у процесі навчання виявляв відсутність творчих здібностей. У цьому зв'язку Ю. Терещенко вважав надзвичайно цікавим і корисним принцип відбору абітурієнтів до творчої кіношколи, запропонований видатним американським кінорежисером, продюсером, сценаристом, п'ятиразовим володарем премії «Оскар» Академії кіномистецтва США Френсісом Фордом Копполою (нар. 1939). Він набирав 500 абітурієнтів, а вже в процесі навчання «відсіював» студентів, які показували погані результати. По закінченні навчання, через три роки, дипломи отримувало всього 5 студентів. Такий

відбір, на думку Ю. Терещенка, був справедливіший за «класичний», коли з 500 абітурієнтів до майстерні вступають 5 студентів, і їх «тягнуть» до диплому.

Становлення режисера, вважає Ю. Терещенко, відбувається в процесі створення картини, яка приносить успіх. Лише творча удача дає режисерові внутрішні сили, крила, і це є запорукою успіху наступного проекту. Одне звершення стає підґрунтям наступного; творча невдача є причиною майбутньої поразки. Отже, для справжнього митця є дуже важливим, що і заради чого він знімає. Внутрішнє відчуття «переможця» – одне з найголовніших у становленні режисера, а тому Терещенко виступає не за те, аби режисера хвалили, чи навіть захвалювали. Тим не менш, якщо порівнювати успіх із сонцем, то режисер – зелений паросток, який гине без сонця, він потребує успіху.

Засновником Інституту кіно і телебачення при Київському державному університеті культури і мистецтв (КДУКіМ) (з 1999 року – КНУКіМ) був В.Б. Кісін. До викладання в інституті він запросив багатьох педагогів з кінофакультету КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого. Отримав запрошення й Ю. Терещенко, який того часу поєднував викладацьку діяльність (на посаді доцента з 2001 і професора з 2007) з адміністративною: протягом 1997–2007 років він очолював кафедру режисури телебачення Інституту кіно і телебачення КНУКіМ. Тому випускні курси своєї перші майстерні на кінофакультеті КДІТМ Ю. Терещенко поєднував з роботою в КНУКіМ.

До його першої майстерні телевізійних режисерів у КНУКіМ (1997–2002) увійшли: М. Мелікянц (працює на «Новому» каналі), О. Гейлік (після закінчення майстерні переїхала до Німеччини), Я. Черних (режисер на каналі «1+1», керівник проекту), Ю. Морозов (режисер, кліпмейкер), Є. Євтушенко (режисер на каналі «1+1»), О. Кулічкіна (режисер 5 каналу); К. Рябова (режисер на каналі «1+1»); В. Здоренко (режисер на каналі «1+1»).

У другій половині 1990-х років було важко знайти гроші для зйомок студентських робіт. Аби допомогти своїм учням, а згодом – студентам інших майстерень кінофакультету КДІТМ та Інституту журналістики КДУ, Ю. Терещенко організував студентський телеальманах «Майстерня» на «Internews network Ukraine» (1996–1998 рр.). Перший випуск кіноальманаху – «Державні діти» – складався з п'яти новел про дітей, які живуть в інтернатах. Чотири з п'яти новел зняли учні Ю. Терещенка: А. Сенчило – «Бокс № 6» (4 хв.), Г. Яровенко – «Лілі Джонсон» (5 хв.), В. Корніловська – «Нове слово» (5 хв.), М. Шелюбська – «Пророк» (10 хв.). Другий випуск студентського телевізійного альманаху «Майстерня» – «Многі літа» (1997) – також складався з п'яти новел. Чотири з них підготували студенти Ю. Терещенка: Л. Артюгіна – «Кохання без відповідей» (7 хв.), А. Сенчило – «Варяг» (7 хв.), Г. Яровенко – «Натюрморт» (6 хв.), Т. Дудар – «Рондо» (8 хв.). До третього випуску телеальманаху, що мав назву «Собачий вальс», увійшли шість новел; чотири з них були зняті учнями Ю. Терещенка: Т. Дудар – «Острів доброти» (6 хв.), Г. Яровенко – «Притулок для собак» (10 хв.), М. Шелюбська – «Собача сваха» (5 хв.), Л. Артюгіна – «Собачий кравець» (5 хв.). У двох останніх випусках студентського телеальманаху – «Залізні люди» (1998, новела «Тренер з рукопашного бою М. Кравченко») та «Три портрети в інтер'єрі» (1998, новела

«Портрет») – брав участь автор цих рядків, який на той час навчався в майстерні Ю. Ілленка.

Важливим елементом педагогічної парадигми Ю.М Терещенка була активна допомога в опануванні режисури не лише своїм учням, але всім студентам, тим, хто хотів працювати та докладав до цього зусиль. Під час роботи зі студентами в «Майстерні», на ТРК «Студія 1+1» 1997 року за сценарієм відомого українського кінокритика, кінознавця, кіносценариста, автора багатьох публікацій, присвячених історії та сучасності українського кіно, вченого-довженкознавця Сергія Васильовича Тримбача (нар. 1950) Ю. Терещенко зняв документальну стрічку «Важко перші сто років», де було висвітлено драматичну історію українського кінематографа, а 1998 року – фільм «Богдан Ступка. Львівські хроніки», присвячену геніальному українському актору театру і кіно Богдану Сильвестровичу Ступці. 1998 року за багаторічну творчу і педагогічну діяльність Ю. Терещенко отримав почесне звання заслуженого діяча мистецтв України.

У 1999 році відбувся випуск майстерні телерепортерів під художнім керівництвом Ю. Терещенка, М. Лебедева, В. Михайлова. А. Сенчило представив стрічку «Надвечір'я» (25 хв.), Л. Артюгіна – «Коллективне червоне» (22 хв. 30 сек.), Т. Дудар – «Чотири способи перейти річку» (16 хв. 17 сек.), В. Корніловська – «Алід оф ідіш» («Пісня на ідіш» [14 хв. 45 сек.]); М. Шелюбська – «Жертва» (17 хв. 40 сек.); Г. Яровенко – «Жив собі дід Савочка» (19 хв.) [див.: 2, с. 26]. Вихованці Ю. Терещенка продовжують справу свого вчителя. Нині А. Сенчило – режисер, керівник проекту на Першому національному телеканалі України; Л. Артюгіна – режисер документального та ігрового кіно, педагог, аспірант КНУТКТ ім. І.К. Карпенка-Карого; Т. Дудар – режисер багатьох телевізійних проектів, М. Шелюбська – режисер, живе в Тбілісі; В. Корніловська – режисер, живе в Ізраїлі; Г. Яровенко – режисер багатьох документальних та ігрових проектів.

З осені 1998 року до 2001 року Ю. Терещенко був Президентом створеного ним Міжнародного студентського фестивалю аудіовізуальних мистецтв «Fast-Fest Weekend». Цей фестиваль дав путівку в життя багатьом молодим митцям не лише з українських творчих інститутів, але й закордонних. Зокрема, це студенти Всеросійського державного університету кінематографії (ВДІК) ім. С.А. Герасимова, Санкт-Петербурзького інституту театру, музики і кіно, Білоруської академії мистецтв, тбіліського Театрального інституту ім. Шота Руставелі, вільнюської кіношколи тощо. На жаль, через фінансові проблеми, дітище Ю. Терещенка – Міжнародний студентський фестиваль аудіовізуальних мистецтв – після 2001 року припинив свою роботу.

Навіть під час активної викладацької діяльності Юрій Терещенко не полишав роботи над власними фільмами, оскільки вважав, що в кінопедагогіці важливий особистий приклад. 2001 року на базі Національної кінематики України «Київнаукфільм» Ю. Терещенко зняв за сценарієм С. Тримбача документальний фільм «Любов небесна», в якому розповідалося про високе романтичне кохання знаменитого актора Петра Масохи та його дружини Марії Болховської, коли навіть після смерті одного із закоханих любов продовжує жити. Цей фільм брав участь у Міжнародному кінофестивалі у Лагові (2004, Польща) та отримав

приз за кращий короткометражний фільм XIII Відкритого фестивалю документального кіно «Росія» (2002, Єкатеринбург).

Наступного року у складі тієї ж творчої команди (автор сценарію С. Тримбач, оператор А. Химич) Ю. Терещенко зняв фільм «Вічний хрест», що складався з трьох новел про творців легендарного фільму українського поетичного кіно «Камінний хрест»: режисера Л. Осіку, акторів Б. Брондукова і К. Степанкова. Як і в попередній стрічці, головними героями фільму стають не уславлені кінематографісти, а їхні дружини, які рятують своїх чоловіків від фізичних і душевних мук. Цей фільм був представлений на багатьох кінофестивалях: VII Фестивалі архівних фільмів «Белые Столбы» (2003, Росія), Кінофорумі країн СНД і Балтії (2003, Росія), XIV Відкритому фестивалі документального кіно «Россия» (2003, Росія), отримав Головний приз на фестивалі «Бархатный сезон».

Випустивши 2002 року другу власну майстерню, Ю. Терещенко набрав третю майстерню телевізійних режисерів (2002–2007), до складу якої входили Л. Фоміних (режисер на каналі СТБ), Є. Шевчук (режисер на каналі СТБ), М. Кузнецов (режисер на каналі СТБ), Д. Курганов (режисер на каналах «1+1» і ТЕТ); Є. Коваленко (режисер на каналі СТБ), А. Діанова (режисер на власному постпродакшені), А. Колендо (режисер на каналі СТБ), Олена Чорна (режисер, керівник проекту на каналі СТБ), С. Озерянський (кліпмейкер, літератор), Ольга Орехова (режисер ігрового кіно, закінчила Вищі режисерські курси в Москві) та ін.

Ю. Терещенко є автором багатьох публікацій, у тому числі навчального посібника «Режисура. Морфологія та синтаксис екранних мистецтв» [5], написаного у співавторстві з кінорежисером-педагогом, випускником першої майстерні В. Небери (1967), доцентом кафедри режисури Інституту кіно і телебачення КНУ-КіМ, членом Національної спілки кінематографістів України, заслуженим діячем мистецтв України (2002) Г. Шклярєвським (нар. 1937).

2005 року на телеканалі СТБ, а згодом на каналах «Культура», НТВ, РТР та ін., було показано чотирисерійний документальний фільм Ю. Терещенка «Роксолани XXI століття», в якому розповідається історія чотирьох героїнь, які через кохання покинули Україну та стали жити в Сирії.

Попрацювавши десять років в Інституті кіно і телебачення КНУКіМ, випустивши дві майстерні режисерів телебачення, Ю. Терещенко вирішив закінчити педагогічну діяльність в цьому навчальному закладі. 2007 року митець розробляв проект нової для України кіношколи для людей з вищою освітою – «Вищі режисерські курси екранних мистецтв», про що розповідав кореспондентці «Україні молоді» О. Жук [1]. Кошторис проекту «Вищих режисерських курсів» складає 200 тисяч доларів. Проте вже більше п'яти років не знайшлося ані державних чиновників, ані приватних підприємців, які б забажали вкласти гроші у виховання молодих митців екрану (автор проекту мав чітко розроблений план цього навчального закладу).

З вересня 2008 року Ю. Терещенко працює на кафедрі режисури телебачення Інституту екранних мистецтв КНУТКТ ім. І.К. Карпенка-Карого та очолює заочне відділення цього ВНЗ. Того ж року він набрав четверту власну майстерню телевізійних режисерів (бакалаврів), до якої потрапили: Д. Дрюченко, А. Максимчук,

Р. Батицький, М. Пономарьова, В. Боровинський, Ф. Сотниченко, Х. Данилова, Д. Стаховська, О. Бровченко, К. Кляцкін.

На 38-му Міжнародному кінофестивалі «Молодість» (2008) Ю. Терещенко представляв документальний фільм «Пейзаж після мору» (2008), де на основі аналізу фрагментів зі щоденника професора Гарвардського університету Джеймса Мейса досліджувався вплив Голодомору на українське суспільство.

18-19 грудня 2012 року Національна академія мистецтв України провела творчу акцію «Мистецтво молодих – 2012», на якій кафедра режисури телебачення Інституту екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого представляла дипломні (бакалаврські) роботи студентів майстерні Ю.Терещенка 2012 року: короткометражний ігровий фільм К. Кляцкіна «Симулякр» (17 хв. 17 сек.), короткометражний ігровий фільм Ф. Сотниченка «Обійми» (26 хв. 03 сек.), короткометражний ігровий фільм М. Пономарьової «Ескімо» (12 хв. 35 сек.) та короткометражний документальний фільм Д. Дрюченко «Мрія» (19 хв. 49 сек.). Лауреат премії ім. А. Тарковського за дипломний фільм «Очерет» Р. Батицький за підтримки Держкіно України зняв фільм «Уроки української».

Влітку 2012 року, після випуску четвертої майстерні, Ю. Терещенко набрав п'яту майстерню телевізійних режисерів, до складу якої увійшли: Г. Борисова, Ю. Катинський, А. Крисько, А. Лисенко, Г. Лисун, В. Рогалевський та ін.

Нині Ю. Терещенко продовжує виховувати режисерів українського документального кіно та телебачення. Сподіваємося, що глядачі ще побачать нові документальні стрічки видатного режисера, а також роботи його учнів, що стануть продовженням справи талановитого майстра.

Отже, творчий шлях Ю. Терещенка, його педагогічна діяльність – приклад відданого служіння мистецтву, щиросердного вболівання за долю українського кіно та непохитної віри в його майбутнє, адже свій багатий досвід режисер продовжує натхненно передавати молодим, яскравим, талановитим митцям.

Література

1. Жук Ольга. Подайте на рятування кіноіндустрії / Ольга Жук // Україна молода. – 2008. – 14 серпня.
2. Мистецтво молодих – 2000: Каталог дипломних робіт випускників КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого 1996–2000 / Академія мистецтв України; Національна спілка кінематографістів України; Міністерство культури і мистецтв України; КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого / Упорядник І.Б. Зубавіна. – К.: Компас, 2000. – 84 с.
3. Особова справа Терещенка Юрія Михайловича // Архів Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. – Ф. 11. – Оп. 2. – Арк. 1–32.
4. Терещенко Ю. М. Інтерв'ю 21 травня 2001 року / Ю. М. Терещенко // Приватний архів автора.
5. Шклярєвський Г. Режисура: Морфологія та синтаксис екранних мистецтв: навч. посіб. для вищ. навч. закл.: У 3 ч. / Георгій Шклярєвський, Юрій Терещенко. – К.: Альма-Прес, 2004. – 320 с.